

Kassunfyrbyggen i Lysekil

Berättat av *Bror Martinsson*. Nedtecknat av *Leif Elsbj.*

Foto: Bror Martinssons album och Leif Elsbj.

Bror Martinsson från Lysekil har utfört elektriska installationer och reparationer bland annat på fyrarna Svinbådan, Kalkgrundet, Oskarsgrundet SW och NE, Brandskärsflak, Dynabrott, Väderöbod, Hållö, Paternoster, Tylögrund och Trubaduren.

Lysekil kom att bli en av de orter där man byggde kassunfyrar för Sjöfartsstyrelsen. I södra hamnen kom ett antal kassunfyrar att byggas. Pinhättan, Brandskärsflak och Dynabrott kom att utgöra bottenfasta nytillskott. Svinbådan, Kalkgrundet, Trubaduren samt Oskarsgrundet SW och NE kom att ersätta befintliga fyrskropp.

Bakgrunden var att på 1950-talet var personalkostnaderna en tung utgift för Sjöfartsstyrelsen. Ett fyrskropp fordade en personalstyrka på c:a 10 man medan en bottenfast fyr kunde vara obemannad. Man beslöt därför att ersätta fyrskroppen med bottenfasta fyrar i den takt som ekonomin tillät. Till stöd för detta kom betydelsefulla bidrag från arbetsmarknadsstyrelsen.

En plats, där man kunde bygga en kassunfyr, hade som krav att den skulle erbjuda minst 5 meters vattendjup och ha tillräckligt stora ytor runt omkring för att tillåta uppläggning av material. Töre vid Bottenviken c:a 8 mil väst om Haparanda uppfyllde detta. Det gjorde även

Bror Martinsson berättar om då han kopplade ström till fyrar.

området vid Jävre-Sandholmen vid Piteå liksom Grötökajen i Lysekil. 1957 sjösattes en kassunfyr vid Grötökajen. Det var Pinhättan. Den var byggd i plåt och placerades vid Barsebäck.

På 1960-talet hade Lysekil ett svårt läge på arbetsmarknaden. Många var arbetslösa och gick och stämplade. Basnäringarna fiske, konservindustri och stenhuggeri hade svåra tider. Den politiska ledningen i kommunen reste till Stockholm för att be regeringen om hjälp.

Svinbådan i Öresund

Uppvaktningen av regeringen gav som resultat att fyren Svinbådan skulle byggas i Lysekil. Fyrskroppsstationen Svinbådan låg i Öresund i jämnhöjd med Höganäs. Där hade sedan 1866 ett fyrskropp legat stationerat. Tiden var nu kommen att ersätta fyrskroppet med en obemannad, bottenfast fyr.

1958 började Svinbådans kassunfyr att byggas vid Grötökajen i södra hamnen i Lysekil. Ungefär samtidigt byggdes på Jävre-Sandholmen vid Piteå tvilling-

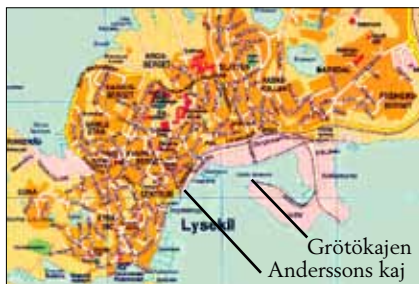
fyren Nordvalen. Dock kom Nordvalen att även utrustas som radiofyr vilket Svinbådan inte gjordes.

Svinbådan och Nordvalen var s.k. teleskopfyrar. Det innebar ett nytt sätt att bygga fyror på. I princip byggdes fyren färdig vid kaj, bogserades ut och sattes på plats. Kassunen fylldes med barlast. Tornet lyftes upp och göts fast. Metoden var patenterad och uppfanns av civilingenjör Robert Gellerstad, som var byråchef i Sjöfartsstyrelsen.

Den första teleskopfyren var Grundkallen. Kännetecknande var att den mest arbetskrävande delen av bygget skedde på det torra. I anslutning till en kaj slogs en bädd av vertikala pälår ner, så kallade stättor. Yttersträvorna stagade i sidled under bygget. På bädden byggdes en platta som blev kassunens botten. Fyren byggdes sedan med hjälp av glidform. Vid gjutningen med betong skedde arbetet dygnet runt. Man arbetade i skift. Betongen blandades på plats. Sand, cement och vatten säckades för hand i fyra s.k. tombolor. Blandningen kördes därifrån med skottkärra upp till glidformen. Det gällde att hålla balansen uppför träställningarna. 1700 ton betong kördes i skottkärra. Arbetet med Svinbådan flöt på bra och inget olycksfall inträffade.

Bygget av Svinbådan var kostnadsberäknat till 1,7 miljoner kronor. Det påbörjades i februari 1958. Sedan dess arbetade ett 30-tal man på bygget. Arbetsstyrkan utgjordes av beredskapsarbetare bestående av byggnadsarbetare, armerare och elektriker från hela kommunen. Arbetet i Lysekil leddes av 1:e byråingenjör Arne Hallgren.

Det inre tornet bestod av 8 våningar. Vid sjösättningen stod det nedfällt och dolt i det centrala schaktet i bottenkassunen. När fyren var på plats lyftes tornet 15 meter med hjälp av klättrande

Vid Grötökajen skedde byggena och vid Anderssons kaj gjordes viss komplettering.

domkrafter och genom att fylla vatten i schaktet.

Fyren sjösattes komplett med fyrbelysning, mistsignalering och reservaggregat klara och avprovade. Ingenjör Erik Andersson hade ansvaret för de elektriska installationerna. Han var chef för Sjöfartsverkets elektrobyrå. Installationerna utfördes av Lysekilelektrikerna Bror Martinsson, Sven Olof Sandberg och Mats Karlsson.

När den obemannad fyren väl kommit på plats strömförsörjdes den normalt via kabel från land. Vid behov fick den reservkraft via två dieselmotorer om vardera 35 hästkrafter. De drev var sin generator. Om strömmen från land skulle utebli startade den ena automatiskt. Skulle den falla tog den andra automatiskt vid. Om även den misslyckades fanns reservbatterier.

På toppen av fyrornet fanns en helikopterplattform. Det hade visat sig värdefullt med en sådan då vädret inte alltid tillåter att man kan ta sig till eller från fyren med båt. Helikopterplattan var 8,5 meter i diameter. Runt den fanns ett galvaniserat galler som stack ut ytterligare 2 meter för att ge skydd.

Den översta våningen av kassunfyren innehöll själva fyrlyset. När fyren var på plats kom detta att vara placerat

26 meter över havet. Det hade vita ledande sektorer samt gröna och röda ej ledande. Lysvidden var 11 Nm. Fyrljuset var av så kallat spaltsektorljus. Det innehöll alltså ingen fyrlyns. Det bestod av ett flertal "tågstrålkastare" som genom att tändas och släckas i sekvens gav ett ljussken som svepte horisonten runt.

Ett par våningar längre ner var mist-signaleringsen installerad.

Sjösättningen ett folklustspel

Vid sjösättningen var fyren över 20 m hög och så gott som helt klar. Sjösättningen var ett evenemang som drog en stor publik. Omkring 2000 personer kantade kajerna och blev vittne till det spektakulära plasket. Eleverna i stans alla skolor hade fått ledigt dagens sista lektionstimmar för att kunna beskåda evenemanget. Ett antal gäster hade bjudits in, inklusive personal från det danska fyrväsendet. TV från Göteborg var på plats och filmade.

På fredagen kl 13 var det visning av fyren för de inbjudna gästerna. Kl 15 skulle sjösättningen ske. Då var det kommunalborgmästare Nils W. Granqvist som tryckte på knappen. Han utlöste sprängladdningar som satt på ytterstråvorna. Därefter började en hydraulisk domkraft att pressa på fyren sidledes med 80 tons kraft tills de vertikala ståtorna med ett väldigt brak gav efter och fyren med en stor svallvåg neg ner i vattnet. Den gick i sjön kl 15.19. Det kom en spontan applåd från åskådarna. På fyrens helikoptertak hissades flaggan automatiskt. Strax därpå tändes fyrljuset och mist-signaleringsen satte igång.

Generaldirektör Widell vid Sjöfartsstyrelsen antydde vid sjösättningen att om arbetsmarknadsstyrelsen skulle ställa ytterligare medel till förfogande så skulle det bli fler kassunfyrrar byggda

Svinbådans kassunfyrr orsakade en ordentlig svallvåg vid sjösättningen.

i Lysekil. Och det kom det att bli. Det blev 1961 tre fyrrar som skulle placeras i Flintrännen i Öresund. Det var Kalkgrundet, Oskarsgrundet NE och Oskarsgrundet SW. De kom att ersätta fyrrskuppen Kalkgrundet och Oskarsgrundet. Därtill kom Trubaduren (1963-1964) utanför Göteborg. Den kom att ersätta Vinga fyrrskupp.

"Parkeringsen" av Svinbådan

Efter sjösättningen fylldes bottenkassunen på Svinbådan med c:a 450 ton barlast av betong för sjöturen till den slutliga platsen utanför Höganäs i Öresund. Arbetena där hade varit klara sedan 1 juli. Man hade då bland annat fyllt och planat ut sjöbotten. Bogseringen dit kom dock, på grund av vädrets makter, att ske först följande år.

Väl på plats sänktes kassunen försiktigt och förankrades. Bottenkassunen fylldes med betong tills den blev en

Kassunfyrarna Brandskärs flak och Dynabrott förtöjda vid Anderssons kaj i Lysekil.

enda stor klump. Fyren fick ganska imponerande data: Total vikt på plats mellan 5000 och 6000 ton. Total höjd 40 m. Vattendjup 14 m. Fyrljusets höjd över vattenytan 26 m.

Brandskärs flak och Dynabrott

För att utmärka inseglingen till raffinaderiet i Brofjorden, strax norr om Lysekil, byggdes totalt tioalet nya fyror. Inseglingen betecknades av lotsarna som två raksträckor med mellanliggande svag böj.

De två största nya fyror var kassunfyror Brandskärsflak och Dynabrott. Båda hade byggts i Piteå. De hade sedan bogserats runt nästan hela den svenska kusten. Vid ankomsten till Lysekil förtöjdes de vid Anderssons kaj i södra hamnen. Där gjordes de färdiga. Bland annat hade dieselmotorerna skurit. Vid bogseringen lutade tornen och motorerna hade då inte fått tillräckligt med smörjning. De hade under bogseringen använts för att ge ström till lanternorna.

Att sänka kassunerna på sina fundament är ett arbete som kräver stor precision. Man väntade därför in lämpligt väder för transporten den sista biten. Fyror bogserades på plats i inloppet till Brofjorden sensommaren 1972. Brandskärsflak var först ut på plats. Dynabrott ett par veckor senare

Bror Martinsson kontrollerar en elarmatur på helikopterplattan på kassunfyren Brandskärs flak. I bakgrunden syns toppen på kassunfyren Dynabrott.

För att ha den ljusa delen av en arbetsdag på sig började bogseringen redan på natten. Vid avgång klockan två på natten var man framme vid femtiden. Vid tiotiden var man klar för sättningen på den i förväg iordninggjorda bädden av makadam. 12 stål i varje fundament som hade förankrats i urberget passades in. Därefter fylldes utrymmet under fyren med betong under tryck för att den skulle få fäste mot berget.

Elektrikern Bror Martinsson

Bror Martinsson är yngst i en syskonskara på 9 barn. Pappan arbetade på bryggeriet i Lysekil. Där var han maskinist och skötte bland annat ångmaskinen. Familjen bodde på Kronberget där de hade strävat ihop till ett eget hus. För att få ekonomin att gå runt hyrde de ut

Bror Martinsson och Ingvar Persson monterar ljus i fyren på lotsutkiken i Lysekil.

övervåningen. Själva bodde de i bottenvåningen. Mamman var kyrklig och såg till att barnen gick i gudstjänsten.

1947 fick Bror sin första anställning. Det var hos elfirman Elektro Klint & Tingren i Lysekil. Han började som springpojke för att avancera till lagret och sedan till verkstaden.

1959 kom han via firman i kontakt med Sjöfartsverket, som både byggde nya och underhöll befintliga fyrar. Det blev jobb vid bygget av Svinbådan vid Grötö. Sedan blev det mer arbete på olika fyrplatser.

1965 var Bror på Väderöbod och på Väderöarna. Där byggde man nya maskinhus, fyr och vägbelysning. Transporterna gjordes med lotsbåt. Det gjordes även när vädret inte var det bästa.

1973 var Bror på Brandskärsflak och Dynabrott då de färdigställdes. Han har även installerat ljus i de andra fyrarna i Brofjorden liksom han även utfört arbeten på fyrplatserna Hällö, Paternoster, Tylögrund och Trubaduren.

I sin ungdom var Bror en duktig idrottsman. Som aktiv pensionär håller han fortfarande på med tennis. Bror har många hobbies. Bland annat är han en duktig silversmed.

Telefon från Väderöbods fyrplats.

Fyrmodell tillverkad av Bror Martinsson.

Det var stimulerande att få träffa denne vitale och spjuveraktige 78-åring och få höra honom berätta.

Telefonväxel från Väderöbods lotsstation.